

УДК 343.98

В. В. Підпалій
здобувачНавчально-наукового інституту права
імені князя Володимира Великого

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ТИПОВІ ВЕРСІЇ ТА ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА

Діяльність слідчих підрозділів Національної поліції України по розслідуванню кримінальних правопорушень являє собою складний, багатогранний процес, що вимагає глибоких різнобічних знань, великого професійного й життєвого досвіду, а також організаторських здібностей. Оперативність і повнота розслідування багато в чому залежать від чіткої організації діяльності працівників органів досудового розслідування та координації їхньої роботи з іншими органами та підрозділами.

Проблема організації розслідування крадіжок в умовах великого міста є занадто гострою як у соціальному, так і у правовому та управлінському планах. Внаслідок урбанізації великих міст постійно збільшується обсяг роботи правоохоронних органів. Надто особливу соціальну небезпеку та складність у розслідуванні становлять крадіжки, учинені злочинними групами та злочинними організаціями.

При цьому, необхідно зауважити, що рекомендації з організації роботи слідчого (дознавача) і засоби розслідування крадіжок в умовах великого міста на законодавчому рівні не закріплені, але вони практично корисні для методично грамотної роботи органів досудового розслідування. Їхнє застосування залежить від професійної підготовки працівників уповноважених на проведення досудового розслідування та конкретної слідчої ситуації. З огляду на це, на нашу думку, однією з умов успішного розслідування кримінальних правопорушень даної категорії є побудова слідчих версій та їхня перевірка.

Побудова слідчих версій – це складний інтелектуальний процес, результат вивчення певної сукупності фактичних даних, встановлених при виконанні невідкладних слідчих (розшукових) дій (СРД). У процесі розслідування слідчий (дознавач) зобов'язаний оперувати тільки фактами, вивчати їх, глибоко аналізувати, перевіряти свої припущення, формувати висновки на доказах. Основні версії визначають напрями розслідування та служать слідчому орієнтиром у його пізнавально-діалектичному процесі. Тому їх розробка, на наш погляд, є важливим самостійним елементом планування розслідування.

Проте, слід зауважити, що основна (істотна) ознака версії є її умовний, вірогідний характер,

тобто кожна слідча версія має бути перевірена, без цього слідчий (дознавач) не може робити ніяких остаточних висновків. Гіпотеза, що міститься в слідчій версії, витікає з аналізу і узагальнення як фактичних даних про подію кримінального правопорушення, так і теоретичних відомостей, що складають коло спеціальних знань слідчого.

На відміну від наукових гіпотез, версії в криміналістиці не мають на меті створення наукових теорій, а їх перевірка здійснюється у термін, встановлений для досудового розслідування [1, с. 30].

Важливу роль при побудові версій за фактом вчинення крадіжок в умовах великого міста відіграють відомості, встановлені в результаті проведення первинних СРД. Однак, вирішальне значення має безпосереднє ознайомлення з обстановкою вчинення кримінального правопорушення в ході огляду місця події та особистого дослідження речових доказів. При побудові версій на основі фактичних даних використовуються переважно такі логічні прийоми і форми мислення, як аналіз і синтез, безпосередні та опосередковані (в основному індуктивні) висновки.

Таким чином, слідча версія – це вірогідне пояснення характеру, суті події кримінального правопорушення, що розслідується, в цілому і зміст його окремих, підлягаючих встановленню обставин, логічно заснована на фактичних даних і спеціальних знаннях слідчого. Що стосується спеціальних знань слідчого, то вони можуть формуватися з власного життєвого і професійного досвіду, узагальнень слідчої, судової і експертної практики, а також з пропонованої методики розслідування даного виду кримінальних правопорушень.

Залежно від об'єму встановлюваних обставин досліджуваної події можлива класифікація версій на два види: загальні – це припущення, що охоплюють в цілому кримінальне правопорушення, яке розслідується, і окремі версії, що пояснюють його окремі обставини. Крім того, деякі вчені дотримуються погляду про те, що різновидом загальних і окремих версій є типова версія. Проте, на нашу думку, найбільш правильна позиція авторів, які залежно від об'єму встановлюваних обставин досліджуваної події поділяють криміналістичні версії на загальні та окремі, а залежно від конкретності припущень, що висуваються, – на типові та специфічні (конкретні) [2, с. 237].

Типові (загальні) версії висуваються найчастіше на перших етапах розслідування кримінальних правопорушень і дають загальне пояснення події, коли конкретної інформації про неї ще дуже мало. Тому провідну роль при побудові типових версій відіграють спеціальні знання слідчого, а не фактичні дані, основний зміст яких складає групова криміналістична характеристика кримінальних правопорушень.

В ході перевірки відкидаються помилкові варіанти версій, а на основі тієї типової версії, яка підтвердилася, будуються специфічні (конкретні) версії. Останні висуваються у результаті вивчення матеріалів кримінального провадження, що розслідується, тому тут головне значення мають вже фактичні дані.

Кожній типовій слідчій ситуації повинна відповідати група типових слідчих версій при плануванні розслідування. Так, при отриманні первинної інформації про кримінальне правопорушення в умовах першої слідчої ситуації (факт крадіжки встановлено, але дані про правопорушника відсутні) характерні такі типові слідчі версії:

а) щодо події кримінального правопорушення: крадіжка дійсно мала місце; крадіжки фактично не було, а заявник помиляється стосовно події кримінального правопорушення; крадіжка інсценована заявником з метою приховання факту втрати чи розтрати довірених на зберігання матеріальних цінностей, коштовностей, цінних паперів, зброї тощо; крадіжка вчинена особою за сприянням самих власників або близьких родичів з метою приховування або маскування іншого кримінального правопорушення, перекладення вини на інших осіб;

б) щодо осіб, причетних до вчинення крадіжки, то вона вчинена: однією особою чи злочинною групою; особою з числа родичів потерпілого; особою, обізнаною про місце знаходження викраденого; особою, яка володіє певними навичками; особою, яка раніше проводила певні роботи у потерпілого або побувала в його домоволодінні з іншого приводу; особою раніше судимою за аналогічні кримінальні правопорушення; особою із числа «місцевого» злочинного елемента; «гастролерами».

Підставою для висунення та перевірки таких версій, буде інформація, отримана від потерпілих та свідків, а також інформація отримана слідчим, з матеріальних джерел, що залишилась на місці події після вчинення крадіжки.

Разом з цим, до інформації, що є підставою для висунення слідчим даних версій, можна віднести наступне: поведінка правопорушників після проникнення до приміщення; злягодженість дій; технічна оснащеність; продуманість способів проникнення; цілеспрямованість; рішучість у діях по реалізації злочинного задуму; орієнтування під час вчинення крадіжки та під час втечі з місця події тощо. В більшості випадків, ознаками, які

вказують про те, що крадіжку в умовах великого міста вчинено «гастролерами» є: незнання особливостей місцевості; нехтування засобами маскування зовнішності; відмінність способу вчинення крадіжки від відомих і розповсюджених в даній місцевості (районі).

Окрім вищенаведених версій, що характеризують правопорушників, можна побудувати версії, що дають змогу зрозуміти механізм виникнення тих чи інших слідів, які залишились після вчинення крадіжки. Зокрема, таку інформацію можна отримати в результаті висунення версій, про сліди, що залишились в ході використання правопорушниками тих чи інших знарядь, завдяки яким було реалізовано злочинний намір. Наприклад:

в) щодо слідів та знаряддя вчинення крадіжки: сліди, які залишились на місці події, свідчать про «професіональні навички» правопорушників; сліди, які залишились на місці події, свідчать про відсутність «професіоналізму» та злягодженості дій правопорушників, під час вчинення крадіжки; сліди, що залишились після вчинення крадіжки, свідчать про використання підручних знарядь для відкриття приміщень, сейфів, транспортних засобів (ТЗ) тощо; сліди, що залишились дають підстави вважати, що під час відкриття приміщень, сейфів, ТЗ тощо правопорушники використовували спеціально пристосоване для цього знаряддя кримінального правопорушення.

Для перевірки зазначених версій необхідно провести детальний огляд місця події (у разі необхідності із залученням спеціалістів), призначити різного роду експертизи по виявлених слідах та проаналізувати криміналістичні і оперативні обліки. В результаті побудови та перевірки цих версій, слідчий може отримати інформацію, яка значно звужить коло підозрюваних.

Окрім цього, на «професіоналізм» правопорушників, можуть вказувати дії по прихованню кримінального правопорушення (використання рукавичок, масок, перевдягання, застосування речовин з різким запахом, що ускладнюють використання службово-розшукової собаки, відключення засобів зв'язку, сигналізації та ін.).

г) щодо використання ТЗ: для перевезення краденого та залишення місця вчинення крадіжки правопорушники використовували власний ТЗ (легковий чи вантажний: залежно від ваги, розмірів та кількості викраденого майна); заволодіння ТЗ було вчинено спеціально та безпосередньо перед вчиненням крадіжки; ТЗ було взято у когось із числа знайомих, або напрокат.

Варто додати, що інформацію про ТЗ слідчий отримує в процесі огляду місця події, огляду місця де знаходився автомобіль, опитування свідків кримінального правопорушення та в результаті перевірки криміналістичних і оперативних обліків поліції.

г) щодо стану викраденого майна: перебуває у звичайному стані; реалізоване або в процесі реалізації (продаж, дарування, обмін); знищено.

д) щодо місць знаходження викраденого майна: знаходиться за місцем проживання підозрюваного, близьких родичів або друзів; знаходиться за місцем роботи або навчання підозрюваного, близьких родичів, або знайомих; здано в ломбарди; здано в інші точки збуту (комісійні магазини, «чорні ринки»); майно знаходиться у камерах схову на залізничних, автомобільних, річкових вокзалів, або у інших заздалегідь підготовлених сховищах; майно знаходиться в інших населених пунктах.

В умовах другої слідчої ситуації (факт крадіжки встановлено, є відомості про особу правопорушника, або групу злочинців, проте ніхто не затриманий), висуваються наступні версії:

а) щодо крадіжки вчиненої з підприємств, установ, організацій: крадіжку вчинив працівник даного об'єкта або особа, яка охороняла даний об'єкт; крадіжку вчинила стороння особа; крадіжку вчинила стороння особа за участю або при сприянні працівника об'єкта; крадіжку вчинила стороння особа, але факт крадіжки використано матеріально відповідальною особою для приховання недостачі або присвоєння інших цінностей, що є у її розпорядженні; крадіжку вчинила стороння особа при сприянні матеріально відповідальної особи, яка намагається приховати нестачу; крадіжку зі зломом інсценувала матеріально відповідальна особа з метою приховання нестачі або ухилення від сплати податків.

При висуненні та перевірці вказаних версій слідчий обов'язково повинен враховувати часові інтервали, тобто фактичний час перебування майна без нагляду і час, що минув з моменту вчинення крадіжки до її виявлення.

б) щодо місць можливого перебування правопорушника: може знаходитись за місцем власного проживання, навчання, роботи, у замських будинках, на дачі; за місцем проживання родичів, друзів, знайомих; у готелі, орендованій квартирі, будинку, гаражі; на території вокзалів, околицях міста (району), у закинутих будівлях, підвальних приміщеннях; в інших населених пунктах.

Для перевірки зазначених версій дії слідчого повинні бути спрямовані на детальні допити учасників кримінального провадження, у тому числі близьких родичів, друзів, колег по роботі, з метою з'ясування перебування підозрюваного.

в) щодо інформації про правопорушника, отриманої з матеріальної обстановки вчинення крадіжки: крадіжку учинено однією особою; крадіжку учинено групою осіб; крадіжку учинено групою неповнолітніх осіб; крадіжку учинено групою в складі дорослих і неповнолітніх.

При побудові зазначених версій слідчому необхідно враховувати, що після вчинення крадіжки

особи прагнуть відразу ж вивезти викрадене за територію міста чи району. На особу, що вчинила крадіжку, може вказувати характер викраденого, можливість його використання в звичайних умовах, оскільки, виявлення інтересів і потреб, які можуть бути задоволені за допомогою викрадених речей, дозволяє судити про професійні, вікові та інші ознаки і властивості правопорушника, визначити коло осіб, серед яких він може знаходитися, вести цілеспрямований пошук викраденого майна, встановлювати місце вчинення розкрадання та інші обставини.

г) щодо цільової установки правопорушника: крадіжка майна здійснена для особистого використання; з метою подальшої реалізації; як для особистого користування, так і з метою подальшої реалізації; з метою дарування.

Загалом, при висуненні версій про осіб, причетних до вчинення крадіжки, беруться до уваги спосіб учинення кримінального правопорушення, вид і кількість викрадених цінностей, а також відомості, отримані в результаті дослідження слідів та інших речових доказів, виявлених на місці кримінального правопорушення.

г) щодо інформації отриманої в результаті добровільного зізнання: із метою каяття; із метою взяття провини інших; під впливом фізичного або психічного насилля; із метою отримання певної винагороди.

д) щодо інформації отриманої від свідків (заявників): крадіжку дійсно вчинили невідомі особи; свідок (заявник) помилково або завідомо неправдиво вказує, що їм невідомо хто вчинив кримінальне правопорушення і вони гадки не мають хто може бути причетним до цього.

В умовах третьої слідчої ситуації (факт крадіжки встановлено і підозрюваного затримано з речовими доказами або на «гарячому») основними версіями є: 1) крадіжку вчинила затримана особа; 2) крадіжки не було – повідомлення помилкове або неправдиве (затриманий придбав майно та володіє правами на нього тощо).

а) якщо підозрюваного затримано на місці події, можливі такі версії: є учасником заздалегідь спланованої крадіжки; є співучасником, але крадіжка заздалегідь не планувалась; на місці події опинився випадково.

б) якщо підозрюваного затримано не на місці події, а по «гарячих слідах» (наприклад, за спроби реалізації викраденого): затриманий не брав участі у крадіжці, а придбав речі у крадіїв, не знаючи, що вони є предметом кримінального правопорушення; затриманий брав участь у крадіжці; затриманий безпосередньо не брав участі у крадіжці, а лише реалізовує викрадене майно.

в) якщо особу затримано, а майно не виявлено: підозрюваний встиг приховати викрадене майно, а повернувся на місце події з метою зни-

щення слідів; підозрюваний у декілька заходів виносив майно; підозрюваний чекає інших співучасників; підозрюваний опинився випадково на місці події.

Варто додати, що версії про інсценування крадіжки, слідчий може висувати як на початковому етапі розслідування під час прийняття заяви про вчинену крадіжку чи проведення невідкладних СРД, так і в процесі подальшого розслідування. Про інсценування, зазвичай, говорить штучна нервозність та інші ознаки незвичної поведінки потерпілого. Однак, крім поведінки «потерпілого», на інсценування будуть вказувати й інші факти: розбіжності в показаннях потерпілого та свідків події; обстановка, що склалась на місці події, не відповідає типовій обстановці, яка характерна для даної категорії кримінальних правопорушень тощо.

Отже, виділимо загальні слідчі версії щодо крадіжки в умовах великого міста в цілому, які характерні для більшості слідчих ситуацій, а саме: крадіжку вчинила знайома (незнайома) потерпілому особа самостійно; крадіжку вчинили декілька осіб; крадіжку вчинили неповнолітні особи; крадіжку вчинила злочинна група, яка на цьому спеціалізується; до вчинення крадіжки причетна особа потерпілого; крадіжка є способом приховування іншого кримінального правопорушення, наприклад розтрата майна чи цінностей.

Зазначений перелік слідчих версій не є вичерпним і повинен конкретизуватися з урахуванням інформації у кримінальному провадженні та слідчій ситуації, що склалася. Вищезгадані типові слідчі версії служать основою (ядром) планування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Планування розслідування не зводиться тільки до складання плану розслідування, це – організаційний та творчий бік складної розумової роботи слідчого, яка здійснюється з першого моменту розслідування до його закінчення, і суть якого полягає у з'ясуванні напрямку і завдань розслідування, способів і засобів його вирішення в рамках закону [3, с. 475].

Крім того, планування в роботі слідчого є програмно-цільовим та дисциплінуючим початком його діяльності. Програмно-цільовим, тому що воно не просто визначає перелік заходів, а й формує мету (завдання) діяльності та порядок реалізації поставлених завдань.

Дисциплінуюче значення планування полягає в тому, що слідчий (дознавач) у передбачені планом терміни повинен виконати намічені ним СРД та інші заходи. У календарний план вноситься вся без винятку робота слідчого, пов'язана з розслідуванням і запобіганню кримінальних правопорушень. При цьому, календарний план необхідно будувати таким чином, щоб СРД у всіх кримінальних провадженнях проводилися паралельно. Передусім потрібно планувати СРД щодо таких кри-

мінальних провадженнях, по яких: вимагається проведення невідкладних СРД; особа утримується під вартою; закінчуються терміни досудового розслідування; окремі епізоди злочинної діяльності не розкриті; проведення СРД та інших заходів потребує багато часу.

Варто додати, що у літературі існує думка про планування, як про метод розслідування кримінальних правопорушень, який полягає в збиранні доказів за допомогою тактичних прийомів і науково-технічних засобів [4, с. 10]. Втім, як правильно відзначає професор Р. С. Белкін: «планування не є засобом встановлення істини, тому його необхідно відносити до методу не розслідування, а організації розслідування кримінальних правопорушень» [5, с. 475].

На нашу думку, суть планування як методу організації розслідування полягає в тому, що для вирішення завдань останнього на основі аналізу фактичних і теоретичних даних будуються версії, з них виводяться наслідки, визначається і вирішується коло питань, необхідних для перевірки версій, за допомогою визначених способів, термінів і виконавців, які змінюються залежно від слідчої ситуації, що склалася.

Зміст планування складають такі елементи: аналіз фактичних і теоретичних даних; постановка завдань розслідування і висунення версій; визначення кола питань, вирішення яких необхідне для перевірки версій; вибір для цих цілей способів дій, термінів і виконавців; складання плану і допоміжних засобів планування; контроль за виконанням плану і внесенням змін в залежності від ситуації, що склалася.

Планування розслідування кримінальних правопорушень ставить перед собою мету, яка полягає в наступному: 1) сприяти всебічному повному та об'єктивному розслідуванню; 2) вказати слідчому на найкоротші шляхи вирішення завдань розслідування; 3) здійснити взаємозв'язок всіх галузей криміналістики, при розслідуванні конкретного кримінального правопорушення [6, с. 163].

З даної мети випливають наступні завдання планування: 1) визначення правильних шляхів розслідування; 2) забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності розслідування; 3) своєчасне застосування науково-технічних і тактичних прийомів криміналістики з урахуванням особливостей кожного кримінального провадження; 4) забезпечення найбільш ефективного поєднання оперативно-розшукових заходів та СРД; 5) сприяння економії сил і засобів органів досудового розслідування [7, с. 27–28].

Планування повсякденної діяльності слідчого (дознавача) може бути виражено як в усній так і письмовій формі. Усний план складається для перевірки нескладних слідчих, оперативних й експертних версій, та виражається в усній

формі (висловлювання, поради, рекомендації). А от письмовий план, складається при плануванні повсякденної роботи та у кожному конкретному кримінальному провадженні. Завдяки цьому, слідчий під час розслідування кримінального правопорушення (в нашому випадку крадіжки в умовах великого міста) в залежності від інформації, якою він буде володіти про обставини вчиненого кримінального правопорушення, може корегувати план розслідування і тим самим, зменшити затрати часу, сил і засобів для досягнення поставленої перед ним мети.

Зокрема, про ефективне планування розслідування крадіжки в умовах великого міста, будуть свідчити наступні факти, а саме: досудове розслідування закінчено в найкоротший термін; подія кримінального правопорушення повністю доведена; правопорушники, які вчинили крадіжку встановлені, затримані, та притягнені до кримінальної відповідальності; повернуто та відшкодовано збитки потерпілим, яким, кримінальним правопорушенням було завдано матеріальну та моральну шкоду.

При цьому слід враховувати, чи вдалось уникнути великих затрат часу, людських ресурсів, та значного використання криміналістичної техніки.

Отже, ефективність розслідування крадіжок в умовах великого міста багато в чому обумовлена наявністю погоджених планів СРД. Планами розслідування передбачаються заходи зі встановлення і затримання правопорушників, виявлення співучасників, виявлення і вилучення викраденого, відшкодування шкоди, розпізнання інсценування тощо. Організуюча роль у цій діяльності належить слідчому, оскільки саме він визначає пріоритетні напрями розслідування та дає доручення оперативним підрозділам на проведення СРД.

Література

1. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підручник / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Київ : Концерн Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.
2. Криміналістика / под ред. А. Г. Волинського. Москва : Спарк, 2000. 687 с.
3. Криміналістика : учебник / под ред. Р. С. Белкина. Москва : Юридическая литература, 1986. 544 с.
4. Мудьюгин Г. Н., Васильев А. Н., Якубович Н. А. Планирование расследования преступлений / под ред. А. С. Голунского. Москва: Госюриздат, 1987. 199 с.
5. Криміналістика: учебник / под ред. проф. Р. С. Белкина. Москва : Норма – Инфра-М, 1999. 990 с.
6. Шаблин В. И. Планирование расследования преступлений и его влияние на эффективность следствия. *Правовые вопросы борьбы с преступностью*: сб. статей. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1982. С. 160–167.
7. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Ін Юре, 2004. 728 с.

Анотація

Підпалый В. В. Типові версії та планування розслідування крадіжок в умовах великого міста. – Стаття.

У статті класифіковано типові версії щодо розслідування крадіжок, в умовах великого міста, що надає можливість диференційовано їх використовувати залежно від конкретних обставин кримінального провадження. У першій типовій слідчій ситуації висувуються типові версії щодо причетних до кримінального правопорушення осіб; стану та місцезнаходження викраденого майна. Типові версії, що висувуються у другій типовій слідчій ситуації, надають відомості щодо місця можливого перебування правопорушника; їх класифіковано залежно від способу надходження інформації про крадіжку. Типові версії, що відповідають третій типовій слідчій ситуації, класифіковано за місцем учинення крадіжки, місцем затримання підозрюваного та окремим обставинам при затриманні особи.

Ключові слова: крадіжка, місто, слідча ситуація, версія, слідчі (розшукові) дії, транспортний засіб.

Аннотация

Подпалый В. В. Типичные версии и планирование расследования краж в условиях большого города. – Статья.

В статье классифицированы типичные версии по расследованию краж, в условиях большого города, позволяет дифференцированно их использовать в зависимости от конкретных обстоятельств уголовного производства. В первой типичной следственной ситуации выдвигаются типичные версии о причастных к уголовному преступлению лиц; состоянии и местонахождении похищенного имущества. Типичные версии, выдвигаемые во второй типичной следственной ситуации, предоставляют сведения о месте возможного нахождения правонарушителя; их классифицированы в зависимости от способа поступления информации о краже. Типичные версии, соответствующие третьей типичной следственной ситуации, классифицированы по месту совершения кражи, месту задержания подозреваемого и отдельным обстоятельствам при задержании лица.

Ключевые слова: кража, город, следственная ситуация, версия, следователи (розыскные) действия, транспортное средство.

Summary

Pidpalnyi V. V. Typical versions and planning of theft investigation in a big city. – Article.

The article classifies typical versions of the investigation of thefts in a large city, which provides an opportunity to use them differently depending on the specific circumstances of criminal proceedings. In the first typical investigative situation, standard versions of the persons involved in the criminal offense are put forward; condition and location of stolen property. Typical versions put forward in the second typical investigative situation provide information on the possible whereabouts of the offender; they are classified depending on the method of obtaining information about the theft. Typical versions, corresponding to the third typical investigative situation, are classified according to the place of theft, the place of detention of the suspect and certain circumstances during the detention of a person.

Key words: theft, city, investigative situation, version, investigative (search) actions, vehicle.